

ULUS ALTI VE ULUS ÜSTÜ OLUŞUMLAR KARŞISINDA

Mehmet TOPACA / Başbakanlık Uzmanı

Ulus devletin egemenlik yetkileri bugün hem ulus altı dediğimiz etnik hareketlilikler, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri hatta terör örgütleri tarafından hem de ulus üstü dediğimiz Avrupa Birliği, Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, NATO gibi kurumlar ve çok uluslu ekonomik şirketler tarafından aşındırılmaktadır.

ULUS DEVLET

GİRİŞ

Modern ve modernite konusu buna bağlı olarak postmodern ve postmodernite konusu sosyal bilim literatüründe güncelliğini korumaktadır. Bu kavramların bu şekilde güncelliğini koruyabilmeleri modern kavramının sözcük anlamına bağlanabileceği gibi modernite ve postmodernite kavramının anlaşılmasına da bağlanabilir. Zira başta modern ve modernite kavramları olmak üzere kavramsal anlamda çok yakın bir süreçte ortaya çıkmış

olmalarına rağmen bu kavram adı altında temsil ettikleri dönem çok eskiye dayanmaktadır. Postmodernite ise zaten kendi bir belirsizlik öngördüğü için net olarak tanımlanamamaktadır. Modernite dünya toplumuna büyük alıntılar, standart kurallar sunarken, postmodernite genel olarak modernitenin bu uygulamalarına bir başkaldırı olarak ortaya çıkmıştır. Kimi yazarlara göre ise modernite ile postmoderniteyi kesin ve net bir şekilde birbirinden ayırmak mümkün değildir. Kimilerine göre ise aslında postmodernite

diye bir olgu yoktur. Postmodernite denen şey aslında modernitenin kendi kendini bir muhasebeye tabi tutmasıdır.

Modern dönemin ya da modernitenin ulus devleti, milliyetçilik, vatandaşlık, ulusal kimlik, egemenliğin tek ve bölünmezliği ilkeleri üzerine kurulmuştur. Postmodernite ise uzmanlaşma, bürokrasi, kimlik belirleme ve hiyerarşinin bir reddidir. Postmodernitenin devleti öteleyen bununla birlikte ulusal ve uluslararası devlet dışı örgüt ve kurumları önemseyen bir anlayışı vardır. Bu açıdan bakıldığında postmodernite ulus devletin meşru egemenlik fonksiyonlarını reddeder. Dolayısıyla da postmodernite ulus devletin karşısında yer alır. Ayrıca postmodernite ve küreselleşme birlikte düşünüldüğünde sermayenin sınırları aşması, uluslar üstü birliklerin ve çok uluslu şirketlerin ortaya çıkması ulus devletin egemenliğinde erimeye neden olmuştur. Modern devletin devamı niteliğinde olan ulus devletin varlığı Vestfalya Antlaşmasıyla iktidarın laikleşmesi neticesinde belirgin hale gelmiştir. 1789 Fransız Devrimi ile birlikte milliyetçilik akımının desteğini de yanına alan ulus devlet bir ulus kimliği oluşturma süreciyle birlikte yükselişe geçmiştir. Dünya savaşlarıyla birlikte başta güvenlik ve ekonomi olmak üzere çeşitli alanlarda kurulan uluslar üstü örgüt ve kurumlar, sermayenin sınırlarını aşan durumu, sivil toplum örgütlerinin, çok uluslu şirketlerin ve etnik hareketlerin ortaya çıkışı, ulus devletin eski hakim anlayışında değişikliğe neden olmuştur.

Biz bu çalışmada ilk olarak modernite ve postmodernite konusunu daha sonra ulus devletin dönüşümünü ve postmodern dönemle birlikte ulus devletin karşı karşıya kaldığı durumu ve ulus devletin geleceği ile ilgili tartışmaları ele alacağız. Postmodern dönemde ulus devletin egemenlik

anlayışında ne gibi değişiklikler olduğunu, ulus devletin varlığının devam edip etmeyeceği gibi konulara ışık tutmaya çalışacağız.

1. Modernite ve Postmodernite

Moderniteyi anlayabilmek için öncelikle sözcük anlamına bakmak yararlı olacaktır. İlk olarak M.S. 5. Yüzyılda antik (antiquus) sözcüğünün karşıtı olarak kullanılan Modern sözcüğü Modo'dan (tam şimdi, son zamanlar) türetilen Modernus sözcüğü ile Hodiernus (bugün) sözcüğünün birleşimi ile oluşturulan Latince bir sözcüktür (Kumar,2013,s,88, Kongar,2014,s, 228). Kavram ilk ortaya çıktığı zamanlarda dini bir motifle kullanılmıştır. İlk olarak Hristiyan toplumun Hristiyanlık öncesi kültürden tamamen uzaklaştığını ve Hristiyanlık ile birlikte ortaya çıkan bu yeni kültürü benimsediğini ifade etmek için kullanılmıştır. Bu anlamda modern kavramı eski ile yeni arasında bir ayrımı ifade etmekte hatta ikisi arasında var olan bir karşıtlığı anlatmaktadır. Modern kavramını bir mezura olarak değerlendirirsek bir ucunda geçmiş simgeleyen ve daha çok içerisinde olumsuz bir anlam barındıran eski, diğer ucunda günümüzün değerlerini ifade eden ve içerisinde olumlu bir anlamı barındıran yeni vardır (Michael Hardt; Antonia Negri, s.283). Genel olarak kavram hem yeniye hem de eskiye bir göndermede bulunsa da halk dilinde çağdaş ve güncel olanı ifade etmek için kullanılmaktadır (Ayaz,2015, s.138). Modernizm, sanat ve edebiyat açısından farklı tarihlere işaret etse de genel anlamda dünyada sanayi devrimi ile birlikte harekete geçen büyük toplumsal değişime eşlik eden fikirsellik hareketin tamamını ifade etmek için kullanılan bir kavramdır (Aktay, 2015,s.27).

Postmodern kavramı, günlük dilde alışıldandan farklı mutad dışı,

yeni karşılaşılan olgu ve durumlar için kullanılmaktadır (Türköne, 2013,s.490). Ama biz burada postmoderniteyi, modernizm ve modernite üzerinden hareket ederek anlamaya çalışacağız. Genel olarak bakıldığı zaman modernizmin dört büyük saç ayağı üzerine oturduğu görülmektedir. Modernizmin bu dört temel saç ayağı; üretim biçimi olan fordizm, ekonomi sistemi olan kapitalizm, devlet anlayışı olan ulus-devlet ve modern bilimin metodolojisi olan pozitivistizmdir. Aslında Postmodernizm/Postmodernite de tam bu noktada, modernizmin üzerinde yükseldiği bu dört temel ayak üzerinde yükselmekte daha doğru bir ifadeyle bu dört temel saç ayağı üzerinde kendi yaşam alanını oluşturmaktadır (Saf, 2012, s. 106). Postmodernite, modernitenin bu temellerinin eleştirilmesi, artık bu temeller üzerine inşa edilen dünyada modernitenin vaatlerinin gerçekleşmediği tezi üzerine oturtulmaktadır. Bununla birlikte Postmodernitenin tam olarak moderniteden ayrı bir şey olup olmadığı noktasında tam bir görüş birliği yoktur. Bazı yazar ve düşünürlere göre modernite ve postmodernite arasında tam bir kopuş varken bazılarına göre modernite ile postmodernite arasında bir kopuş yoktur. Bazılarına göre ise postmodernite modernitenin aşılmasıdır. Modernite ve postmodernite üzerine en fazla çalışma yapan yazarlardan biri olan Bauman, modernite ve postmodernite arasındaki kopuşu vurgulamaya çalışırken aslında bu ikisi arasına bir set çekmenin hiç de kolay olmadığını modernite ve postmoderniteyi açıklamak için kullandığı gemi metaforu üzerinden anlatmaktadır. Bauman modernliği bir gemiye benzetir, ona göre gemi geçmiştir ama arkasında birçok bakiye bırakmıştır. Geminin geçişinin sebep olduğu dalgalar ve o dalgalardan etkilenenlerin durumu ortada

ve belirgin bir şekilde görülmektedir. Ama bu dalgalardan etkilenenler dalgalanma durduğunda bu gemiye daha yakından bakabilecekler, geminin yönünü, boyunu, kimliğini kısaca bu geminin ne olduğunu ortaya koymaya çalışacaklardır. Bauman'a göre postmodernite işte tam da buraya oturmaktadır (Bauman, 2003, s.348). Bir başka eserinde Bauman modernitenin son bulup bulmadığını entelektüellere modernitenin yüklediği görev üzerinden açıklamaya çalışır. Görev bitirmediği sürece modernite henüz bitmiş değildir. Entelektüeller hala görevlerini yerine getirmeyi beklediklerine ve henüz gereksiz olmadıklarına göre postmodernite niteliksel anlamda yeni bir şey getirmemiştir. Bu yüzden modernite çağı sona ermez ancak tamamlanabilir, fakat tamamlanamamıştır. Modernitenin tamamlanma aşamasına getirilmesi için entelektüellerin devam eden görevleri vardır (Bauman,2014,s.228-229). Bu anlamda Bauman'ın postmoderniteyi, modernitenin bir değerlendirilmesi ve gözden geçirilmesi olarak da gördüğünü söylemek hiç de imkânsız görünmemektedir. Yine aynı şekilde Akay'a göre de Postmodernizm, modernite/modernizm içinde onunla içli dışlı bir şekilde gelişmekte, postmodernizm tam olarak modernlik sonrası olarak değil ama modernlik eleştirisi içinden yeni bir dönemi vurgulamakta ve modernliğin içindeki olumlu yanları içinde barındırmaya çalışmaktadır (Akay, 2013, s.7).

Kumar ve bazı yazarlara göre ise postmodernizm modernlik değildir. Yani modern ile postmodernizmi birbirinden ayırmak mümkündür. Bununla birlikte Kumar, Habermas gibi postmodernliğin modernlikten ayrı bir şey olmadığını düşünen yazarların düşüncelerine bir açıklama getirmeye çalışır. Ona göre postmodernliğin "post"unun çift

Modernite içerisinde yarını, geleceği de barındıran bir "şimdi"lik sunar. Buna karşılık postmodernite, içerisinde bir ütopya barındırmaz. Bu yüzden postmodernitenin geleceği yoktur. Geçmişten de uzaklaştığı için eksik bir "şimdi"lik durumudur.

anlamı vardır. Post sonradan gelen, şeylerin yeni durumuna geçiş anlamına gelebildiği gibi, Bauman'ın gemi metaforuna benzer şekilde, modernliğin ölmüş bedeni üzerinde icra edilen bir cenaze merasimi, bir ceset teşhiri anlamına da gelebilir. (Kumar,2013,s.87). Bu anlamda aslında postmodernite bir olay tespit çalışması, bir otopsi incelemesidir.

Modernite içerisinde yarını, geleceği de barındıran bir "şimdi"lik sunar. Buna karşılık postmodernite, içerisinde bir ütopya barındırmaz. Bu yüzden postmodernitenin geleceği yoktur. Geçmişten de uzaklaştığı için eksik bir "şimdi"lik durumudur. Postmodernite, insana yarın için bir yol göstermediği gibi geçmişten gelen bir değere de eklenmeyen, günlük varoluşlarla harcanan bir süreçtir ve bu süreçte mühim olan 'hız'lı ve 'çok'lu tüketimlerdir (Şimşek, 2014, s.45). Bauman'da postmodern dünyanın bu tüketim çılgınlığıyla alakalı "... standartları

yakalamanın vaat ettiği doyumu sağlaması ihtimali yoktur. Çünkü ortada yakalanacak standart yok: atlet koştukça varış çizgisi de uzaklaşıyor. Kişi hedefine ulaşmaya çalıştıkça hedefleri sürekli kaçıyor." şeklinde ifade etmiştir. (Bauman,2013, s.63). Bauman burada bir anlamda postmodern dünyada günlük yaşamın kayganlığını da vurgulamıştır.

Modernite/Modernizm temel olarak aydınlanma düşüncesinin getirdiği eşitlik, özgürlük, ilerleme gibi temel düşünceler etrafında ve rasyonel akıl çerçevesinde geleneğe ve yerele bir tepki, farklılıkların ortadan kaldırılması, tek tipleştirme, insanlık adına model oluşturma ve insanlığı bu modele uydurma yönünde bir hareket olurken postmodernite, modernitenin bu algılarına bir eleştiri şeklinde ortaya çıkmıştır. Postmodernite için kullanılan sıfatlar ise belirsizlik, muğlaklık, açıklığa, netliğe, evrenselliğe karşılık, yerelliğe önem vermedir. Postmodernite etnik grupların ve alt kültürlerin varlığına, kuralılığın olmamasına vurgu yapmaktadır. En genel anlamda postmodernite "her şey gider" kavramıyla açıklanabilir (İçli, 2012, s.154).

2. Modernitenin unsuru olarak Ulus Devlet

Geçmişten günümüze devletin görev ve fonksiyonlarının sürekli değişmesi ve kendini yenilemesinden dolayı devlet kavramının açıklamaları da değişmektedir. Bununla birlikte en temel ve öz tanımıyla devlet, "iktidarın kaynağı ve siyasal toplumun çatısı olarak düşünülmüştür. Aslında, tarihsel açıdan devlet, siyasal birleşmeyi ve bütünleşmeyi sağlayan bir simge, bir sembol olmuştur" (Kapani, 1983, s.18). İnsanlık tarihsel süreçte avcılık-toplayıcılık, tarım, sanayi ve bilgi toplumu gibi dönemlerden geçmiştir. Bu dönemlerin ilkinde insanoğlu

devleti oluşturacak siyasal bir işbölümü oluşturamamış, bu işbölümü ancak tarım toplumu döneminde oluşturulabilmiştir. Tarım toplumunun devlet modeli mutlakiyet yönetimleri olan krallıklar ve imparatorluklar iken, sanayi toplumunda modern ulus devlet ortaya çıkmıştır. (Saklı, 2012, s.5). Pierson modern devleti sahip olduğu özellikler üzerinden tanımlamaktadır. Ona göre modern devlette şiddet araçlarının tekeli denetimi, bölgesellik, egemenlik, anayasallık, kişiler üstü iktidar, kamu bürokrasisi, otorite ve meşruiyet, vergilendirme, yurttaşlık var olan en genel özelliklerdir. Bu özelliklerden hemen hemen hepsi mutlakiyetçi devletlerde de var olan bir özellik iken yurttaşlık tamamen modern devlete özgü bir özelliktir (Pierson,2015, s.23).

Modern devletin devamı diyebileceğimiz ulus devletin ortaya çıkışını Saklı şu şekilde özetlemektedir (Saklı, 2012, s.5):

Ulus-devlet (milli devlet) ilk olarak Batı Avrupa’da, feodal düzenden merkezi devlet düzenine geçişte ortaya çıkmıştır. Feodal düzenin önemli aktörleri olan toprak sahibi Feodal Beyler ve kilise ittifakına karşı, yeni zengin burjuvalar ve kral mücadeleyi kazanmıştır. Bu sayede Batı Avrupa’da, feodal düzen gerilemiş ve merkezi devlet yapıları oluşmuştur. Söz konusu merkezi devlet yapıları altında oluşan bilinçlenme, ulusun (milletin) oluşmasını sağlamış ve ulus-devletin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Yine ulus devletin gelişimi ve güçlenmesi bakımından Fransız Devrimi ile birlikte ortaya çıkan milliyetçilik akımının önemi büyüktür. Ulus devlet o devletin egemenliği altında

bulunan kişilerin devletle olan ilişkilerini kendi milli politik mekanizmalar ve kurumlar çerçevesinde belirledikleri merkeziyetçi özellikleri ağır basan bir devleti temsil etmektedir (Cebeci, 2008, s.24). Daha geniş bir tanımla *“Ulus devlet, kendine has ekonomik ve siyasal düzeni olan, genel itibariyle -jeolojik olarak- sınırın ve onu bu sınırlar dışındaki başka yapılardan ayıran bayrak, para vs. çeşitli simgesel olguların kutsanması ve bünyesinde barındırdığı ki genel olarak millet denen- toplumsal grubun çeşitli, hak, görev ve sorumluluklarının bir anayasal düzlemde oturtulduğu devlet yapılarıdır”* (Gökçen, 2012, s.105).

Modern devlet ile geleneksel devlet arasındaki farkı iktidarın kaynağında aramak gerekmektedir. İktidarın kaynağındaki değişime paralel olarak devlette de gelenekselden moderne doğru bir değişim başlamıştır. Geleneksel devlette iktidarın kaynağı da meşruiyeti de dinsel temeldir. Egemenliğin kaynağı kesinkes tanrı iken meşruiyetin kaynağı da yine tanrı, mitoloji ve geleneklerdir. Modern devlette ise egemenliğin kaynağı ve meşruiyeti topluma dayanır.

Geleneksel devletten modern devlete geçişte bir başka ifadeyle iktidarın dünyevileşmesi noktasında Machiavelli’nin önemi büyüktür. Machiavelli siyasal iktidarı, din, ahlak, metafizik gibi politik olmayan kavramlarla açıklamayı reddeder. O siyasal iktidarı tek başına politika ile açıklayarak dinsel iktidarın bir başka ifadeyle ortaçağ iktidar/devlet anlayışının yerine yeni laik bir iktidar/devlet anlayışı kurar. Machiavelli’yi iktidarın dünyevileşmesine götüren süreç ise İtalya’nın o zamana kadar siyasal birliğini kuramamış olmasıdır. Machiavelli İtalya’nın siyasal birliğini kuramamasını kiliseye bağlamakta ve bundan çıkışı da kili-

senin siyasal alandan dışlanmasında ve iktidarın güçlü bir hükümdara verilmesinde bulur (Hakyemez, 2004, s.27-28). Machiavelli’nin bu pratik kaygısı sonucunda siyasal iktidarın/devletin kaynağı ve meşruiyeti el değiştirmiş iktidar/devlet dünyevileşmiş ve geleneksel devletten modern devlete geçiş noktasında önemli bir adım atılmıştır.

Modern devlete geçişte önemli isimlerden bir diğeri de Bodin’dir. Bodin’in modern devletin oluşumuna en önemli katkısı egemenlik kavramını geliştirmesidir. Bodin, egemenliğin mutlak olduğunu, paylaşılmayacağını ve devredilemeyeceğini ve sürekli olduğunu ifade etmektedir. Egemenin mutlak olması herhangi bir kişi ya da kuruma danışmadan yasa yapabilmesini, egemenliğin sürekliliği egemen ile yöneticinin ayrıştırılmasını, dolayısıyla da egemenliğin/egemenin kralın ömründen bağımsız olmasını, egemenliğin bölünemez ve devredilemez olması ise egemenliğin tek olmasını ifade etmektedir. Buna göre egemeni/kralı sınırlandıracak olan tek güç egemenliktir (Saygılı, 2014, s.189-191). Bodin’in bu egemenlik anlayışı modern devlete geçişte bir dönüm noktası oluşturmaktadır.

Modern devlete giden yolda en önemli düşünürlerden bir tanesi de şüphesiz Hobbes’tur. Devlet teorisini toplumsal sözleşme kuramı üzerine kuran Hobbes’a göre insanlar doğal hukuk döneminde karşılıklı bir korku, bir tehdit altında bulunmaktaydı. Hobbes’un düşüncesinde bu karşılıklı korku ve tehditten çıkış yolu olarak karşılıklı korku ve tehdit, ortak korku ve tehdit haline getirilmiş ve doğal yasanın bireye verdiği tüm haklar, bireylerden oluşan ama bireylerin iradesinden çok farklı ve ayrı bir güç olan egemene/devlete devredilmiştir. Bu devir işlemi içerisinde bireylerin doğal durumun

kendilerine verdiği sınırsız haklardan feragatlerini barındıran bir toplumsal sözleşme ile gerçekleşmiştir (Ekici, 2006, s.82). Böylece devlet bireylerin karşılıklı korkularını ortadan kaldıran, bununla birlikte kendi korkusunu bireylere hissettiren mutlak güç olmaktadır.

Devletin kuruluşunu Hobbes'a benzer bir şekilde toplumsal sözleşme görüşüne göre açıklayan Locke'a göre doğal yaşam durumunda insanlar Hobbes'un belirttiğinin aksine savaş halinde değillerdir. Ama bu yine de doğal yaşam durumundan hiç sapma olmadığı anlamına gelmemektedir. Doğal yaşam durumunda yaşanan bu sapmalar cezalandırma sorununu ortaya çıkartmıştır. İşte buradan hareketle Hobbes'ta belirtilenin aksine insanlar tüm yetkilerini değil sadece cezalandırma yetkilerini üst bir iradeye devrederek devletin kurulmasının yolunu açmışlardır (Arslanel ve Eryücel, 2011, s.14).

Devlet teorisini toplumsal sözleşme kuramı üzerine kuran Rousseau'ya göre uygarlık doğal yaşam döneminde insanlar eşit, mutlu bir yaşam sürmektedir. İnsanların bu eşit ve mutlu yaşamlarını özel mülkiyetin ortaya çıkması bozmuştur. Özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla otomatik olarak toplum sermaye sahipleri ve yoksullar olarak bölünmüş ve bu ikisi arasındaki çatışma ve kaosu sermaye sahipleri lehine kullanmak ve var olan güçlerini daha da pekiştirmek için bir sözleşme yapmışlardır. Rousseau'ya göre bu sözleşme yalancı bir sözleşmedir. Bu sözleşme ile devletin temelleri atılmıştır. Bu sözleşme ve bu sözleşme ile ortaya çıkan devlet herkesin haklarını koruyor, güvenliğini sağlıyor gibi görünse de gerçekte bu sadece toplumun varlıklı kısmının gücünü pekiştirmenin ötesine geçmemiştir (Demir, 2012, s.2). Bu durum karşı-

sında Rousseau toplumdaki herkesin kendini güven içinde hissetmesi için yeni bir toplumsal sözleşme yapılması gerektiğini, bu yeni toplumsal sözleşme ile insanların belki doğal yaşam dönemindeki haklarından bazılarını kaybedebileceklerini ama sonuçta kazanımlarının daha büyük olacağını ifade etmiştir. Bu sözleşme ile toplumdaki herkes varlığını, haklarını genel iradenin emrine verecektir. Toplumsal sözleşme neticesinde oluşan bu genel irade devlet olmaktadır (Arslanel ve Eryücel, 2011, s.14). Toplumdaki herkes bu genel iradenin bir parçasını oluşturacaktır. Bir başka ifadeyle Rousseau, egemenliğin kaynağını halka dayandırmıştır. Böylece Rousseau toplumsal sözleşme ile halk egemenliğine dayalı bir devlet oluşturmuş ve modern devletin oluşumuna çok önemli bir ivme kazandırmıştır.

Ulus devletin düşünsel temelleri bu şekilde gelişirken Avrupa'da yaşanan Otuz Yıl Savaşları'nı 1648'de bitiren Vestfalya Antlaşmasıyla birlikte siyasi iktidarların laikleşmesi ve devletlerin kendi egemenlik sınırları içerisinde sınırsız güce sahip olmaları ulus devlet yapılanmalarının ilk adımları olmuştur. 1789 Fransız Devrimi ile birlikte ulus devletlerin kuruluşu açısından tarihin en önemli dönüm noktalarından biri gerçekleşmiş olmaktadır. Fransız Devrimi egemenliği kraldan alıp millete/ulusa vermiştir. Bir başka ifadeyle egemenliğin kaynağı devrimle birlikte ulus olmuştur. Bu anlamda Fransız Devrimi'nin Rousseau'nun fikirlerine can verdiğini söylemek zor görünmemektedir. Fransız Devrimi'ni, ulus devletin kurulması ve gelişmesi bakımından bu kadar önemli hale getiren unsurlar ise Fransız Devrimi ile birlikte ulus devletle karşılıklı yardımlaşma şeklinde ortaya çıkan milliyetçilik akımıdır. Ulus devletin ideolojisi olan milliyetçilik, kültürel, etnik, ideolo-

jik gibi türlere ayrılmakla birlikte biz burada konumuz gereği bir milliyetçilik tartışmasına girmeyeceğiz. Bizim çalışmamız bakımından önemli olan milliyetçiliğin türünden çok ulus devleti domine etmesi, uluslaşma ve ulus devlet olma yolundaki rolüdür. Milliyetçilik bu anlamda mucizevi denebileceği işlevler görmüştür. Bu işlevlerden biri ve belki de en önemlisi kendi içerisinde kapalı bir görüntü çizen ulus devletin sınırları içinde çıkar çatışması yaşayan grupları, bir dış tehlike karşısında herhangi bir koşul gözetmeksizin bir araya getirebilecek bir bilinç oluşturmaktır. Milliyetçiliği bu denli işlevsel hale getirense ulus devlet sınırları içinde bulunan bütün nüfusun hegemonik bir grup, ırk ya da sınıf tarafından iç farklılıkların yok edilerek homojenleştirilmesidir. Bu manada ulus devlet ya da ulusal egemenlik bir kimlik oluşturma sürecinin sonucudur (Kızıl, 2007). Milliyetçiliğin etkisiyle bir toplumda her alan millileştirilmeye çalışılır. Eğitim, ordu, hukuk, sanat, edebiyat, dil bunlara örnektir. Bu araçlarla ulus, vatan ve vatandaşlık bilinci aşılmanmaya çalışılır. Milliyetçilik bu bilinç oluşturma işlevinin yanında milli bir kültür meydana getirme gibi bir işleve de sahiptir. Özellikle roman ve gazete gibi seri basılan yazılı materyallerin ortaya çıkışı, sınırlı bir coğrafyada aynı toplum içinde yaşayan insanları "birbirinden haberdar olma" ve aynı kaderi paylaşma algısına dayanan bir tür "kardeşlik" (etnik aidiyet) duygusu ve bu algı dünyasına dayalı bir kültür geliştirmelerini sağlamıştır. Bu noktada matbaa son derece hayati bir rol oynayarak, kapitalist ekonominin bir özelliği olan seri üretim fırsatını sunarak, kapitalizme de bir anlamda böyle bir kültürü (milli kültür) oluşturma imkânı sunarak, milliyet ve ulus fikrinin gelişmesine hizmet sunmuştur (Karyelioğlu, 2012, s.12).

Ulus devletin geçirdiği tarihsel süreci bu şekilde özetledikten sonra

ulus devletlerin dünya ölçeğinde oluşum yapılarına da kısaca değinmeyi yararlı buluyoruz. Erözden ulus devletlerin oluşum yapılarını şu şekilde açıklamaktadır: “Evrensel ölçekte yaygınlık gösteren ulus-devlet kurgularını ve buna bağlı olarak da yapılarını, üç temel gruba ayırmak mümkündür. Birinci grupta, Avrupa ve Avrupa yakın çevresi merkezli ulus devletler yer almaktadır. İkinci grup ise, özellikle Amerika kıtasında gözlenen, yerli halkın soykırımı ortadan kaldırılması ve yerine tümüyle göçmen bir nüfusun getirilmesi ile oluşan ulus devletlerden oluşmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan sömürgeciikten sıyrılma hareketleri sonucu oluşan ulus devletler ise üçüncü grubu oluşturur.” (Erözden, 1997). Şüphesiz son grupta yer alan ulus devletlerin oluşumunda Batı’nın sanayi devrimi sonrası artan ham madde ve yeni pazar arayışları, sömürgecilik faaliyetleri ve bunun sonunda patlak veren I. Dünya Savaşı’nın etkisi büyüktür. I. Dünya Savaşı’nı kaybeden Osmanlı, Avusturya-Macaristan gibi bazı imparatorluklar dağılmış ve yerine yeni ulus devletler kurulmuştur. Bu açıdan I. Dünya Savaşı yeni bir ulus devletleşme dalgası olarak değerlendirilmelidir. Bir başka ifadeyle Erözden’in üçüncü grup dediği ulus devletleri de kendi aralarında ikiye ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki yukarıda belirttiğimiz I. Dünya Savaşı sonrası imparatorlukların dağılmasıyla oluşan ulus devletler ikincisi ise II. Dünya Savaşı’nın neticesi ile başlayan ve Yugoslavya ve Sovyetler Birliği’nin dağılması ile oluşan ulus devletler.

Literatüre bakıldığı zaman 1930’lu yıllardan bu yana ulus devletlerin sonunun geldiği, postmodern dünyada ulus devletin meşruiyet kaynaklarının zayıfladığı bu yüzden artık dünyanın bu yeni görünümünde ulus devletlerin yerinin olmadığı

Küreselleşme ve postmodernite büyük anlatıları ve katı kuralları yıkarak bir anlamda toplumların hareket alanını genişletmiştir.

gibi tartışmalar devam etmektedir. Bununla birlikte ulus devletlerin varlıklarını korumak için kendi içlerinde dönüşüm yaşadıkları da tartışmanın bir diğer boyutudur.

3. Ulus Devletin Dönüşümü

Ulus devletin tek ve bölünemez bir egemenlik, homojen bir ulus, belirli bir toprak parçası gibi faktörler üzerine inşa edildiği bilinmektedir. Ulus devlet egemenliğin tek sahibi, güvenliğin sağlanması ve adaletin dağıtımını gibi konuların tek hâkimidir. Postmodern dönemle birlikte ulus devletin bu her alandaki hakimiyetinde gerilemeler olmuştur. Ulus devlet bir taraftan etnik gruplar, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri, terör örgütleri gibi ulus altı oluşumlarla bir mücadeleye girerken diğer taraftan Avrupa Birliği, Dünya Bankası gibi ulus üstü kurumlarla da mücadeleye girmiştir.

Küreselleşme ve postmodernite büyük anlatıları ve katı kuralları yıkarak bir anlamda toplumların hareket alanını genişletmiştir. Bununla birlikte, küreselleşme ve postmodernite ile gelen çok kültürlülük ve heterojenlik talepleri ulus devletin kendi vatandaşları için inşa ettiği kimlikte sorunlar yaratmaktadır. Ulus üstü ve ulus altı oluşumlar bu gelişmeleri ulus devletin egemenlik yetkilerinin aşındırılması yönünde kullanmaya

meyletmektedirler. Bir ulus üstü oluşum olan Avrupa Birliği, yiyeceklerden içeceklerle, giyimden sağlığa hayatın her alanında karşılıklı olarak işlerine katılmak/karışmak üzere kurulmuş ve üst seviyede gelişmiş bir sistemdir (Coşkun, 2007, s.370). Üye ülkeler arasında sermayenin ve işçilerin serbest dolaşımını esas alan Avrupa Birliği kendisini oluşturan ulus devletlerin en azından ekonomik açıdan o ulus devletin bölgesellik denen belirli bir toprak üzerinde egemen olma anlayışını dönüştürmüştür. Konuyla bağlantılı olarak Bauman küreselleşmeyle, bize göre küreselleşme ve moderniteden postmoderniteye doğru yönelen bir akımla, birçok başka şeyle birlikte iktidarın siyasetten ayrılmasını da doğurmuştur. Artık siyaset, ulus devletin en klasik halinde olduğu gibi yerel ve bölgesel kalırken, mekân ve mesafe sınırına bağlı kalmayan sermaye ise akışkan bir hâl almaktadır. Başka bir deyişle sermaye artık ulus devletin, tek egemen güç olan siyasal otoritenin yetki alanının dışına çıkmış ve artık sınır tanımaz olmuştur. Devletin egemenliği, hükümetlerin politikaları fiziksel ve coğrafi mekâna hapsolürken, sermaye çoktan ulus devletin fiziksel mekânını etkisizleştirmek ve uluslar üstü bir yapı olan Avrupa Birliği sınırları içine taşmış daha da ötesi siber mekânda faaliyet göstermeye başlamıştır. (Bauman, 2000, s.129).

Uluslararası alanda bağlayıcı bir hukuk normu geliştirmek klasik ulus devletin egemenliğini eriten yapıardan biridir. Uluslararası hukukun ulusal devletler açısından bağlayıcı ve emredici hukuk normları getirmesi, hatta bunun ötesine geçip uluslararası hukuku ihlal eden ülkelere yaptırım uygulaması egemenlik yetkisini sadece kendinde gören ulus devletin ilk bakışta kabul edebileceği bir olgu değildir (Beriş, 2014, s.136). Oysa bugün gelişen evrensel insan hakları ve bu hakla-

rın korunması amacıyla oluşturulan uluslararası hukuka ilişkin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Uluslararası Ceza Divanı gibi kuruluşlar bugün ulus devletleri yargılamakta, onları çeşitli tazminatlara mahkûm etmektedir. Ayrıca ulus devletler, kendi hukuk normlarını uluslararası hukuk normlarına uygun hale getirmeye yönlendirilmektedir. Çoğu ulus devletin ulusal hukuk normu ile uluslararası hukukun normları çeliştiği zaman uluslararası hukuk normunun esas alınması bu durumun bir başka boyutudur. Bu da ulus devletin meşruiyet ve egemenlik haklarının ulus üstü bir güç tarafından sınırlandırıldığı ve ulus devletin zoraki olarak dönüştüğünü göstermektedir.

Çok kültürlülük ve heterojenlik talepleri ulus devletin kendi vatandaşları için inşa ettiği kimlikte sorunlar yaratmaktadır. Artık ulus devletin vatandaşları herhangi bir ulusun vatandaşlığı ile yetinmemektedirler. Daha doğru bir ifadeyle başta adalet alanı olmak üzere ulusal devletin sağladığı güvencelerle tatmin olmamakta ve ulus üstü oluşumlara başvurmaktadır. Buna rağmen ulus devlet vatandaşlık, kimlik gibi alanlardaki görevlerine oldukça kıskaç bir şekilde sahip çıkmaya devam etmektedir (Pierson, 2015, s.287-288). Ulus devletlerin güç kaybetmesi, yoğun bir devlet tartışmasını beraberinde getirmiş, postmodern dönemde karşı çıkılan ulus devlet yapısının gelecekte dünyanın kaotik bir sürece sürüklenmesini önlemede gerekli olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca ulus devletin aleyhine olarak faaliyetlerde bulunan diğer ulusal devlet veya kurumlar tarafından finanse edilen sivil toplum kuruluşlarının da kendi devletleri aleyhine çalışma yapmalarının bir netice vermediği anlaşılmış, bu tür sivil toplum kuruluşları ulus devletler tarafından kontrol altına alınmıştır (Çeçen, 2016, s.155).

Postmodern dönemde yeniden gündeme getirilen etnik kimliklerin canlanması ve yerleşme faaliyetleri de ulus devlet anlayışının ortadan kaldırılmasına yetmemiştir. Kurubaş bu durumu şu şekilde açıklamaktadır (Kurubaş, 2008, s.22):

Etnik gruplar aynen devletlerini elde etmiş uluslar gibi, ulusçuluk temelinde hareket ederek devletler sistemine karşı ama onun bir parçası haline gelmek için mücadele vermekte, başarılı olduklarında da başarısız kaldıklarında da bu yapıyı güçlendirmektedirler. Çünkü etnik gruplar ulus-devlet olduklarında kendi içindeki olası etnik hareketleri bastırarak bu yapının davranış kurallarını benimseyeceklerdir. Böylece uluslararası sistem ulusçuluk sayesinde kendi kendine yardım eden ve sürekli yenilenebilen bir yapı haline gelecektir. Bu durum tüm tartışmalara ve nisfî zayıflamaya rağmen devlet temelli uluslararası yapının niçin halen devam ettiğini ve etnik grupların niçin uluslararası sistemin kalıcı aktörleri olmadığını ya da başarısız aktörleri olmayı sürdürdüklerini de açıklamaktadır.

Kurubaş aslında burada etnik canlanmaların var olan ulusal devletlerden yeni ulusal devletler ya da devletçikler ortaya çıkardığını bunun da dünya sisteminde bir ulus devlet döngüsünün devam ettiğini vurgulamıştır.

Çeçen ise ulus devletin geleceği konusunda, ulus devletin hiçbir şekilde ortadan kalkmayacağını olsa olsa bazı zayıf ulus devletlerin iyice zayıflayacağını, güçlü ulus devletlerinse bu zayıf ulus devletleri de yanlarına alarak millet imparatorlukları şek-

linde bir birliğe giderek eski egemenliklerini devam ettireceklerini ifade etmektedir. Yazar, Rusya, Çin, Brezilya ve Hindistan gibi devletlerin millet imparatorluklarının öne çıkan örnekleri olduğunu vurgulamaktadır (Çeçen, 2016, s.236). Ulus devletin tamamen ortadan kalkmayacağını bununla birlikte yeni form ve fonksiyonlara bürünebileceğini belirten Pierson da ulus devletin ölümünün tahmin edilemeyecek kadar uzak olduğunu ifade ederek ulus devletin postmodern dönemde de varlığını sürdürmeye devam edeceğini vurgulamaktadır (Pierson, 2015, s.297).

SONUÇ

İnsanlar arasındaki çatışmanın sona erdirilmesi, toplumda huzur ve güvenin sağlanması amacıyla insanların doğal yaşam dönemlerindeki bazı bireysel hak ve yetkilerini bireylerden bağımsız ve onların üstünde bir güce devretme anlayışının, bir başka ifadeyle toplumsal sözleşme anlayışının ürünü olan modern devlet ortaya çıktığı günden bu yana yeni form ve fonksiyonlara bürünerek, kendine yeni meşruiyet kaynakları bulup güçlenerek varlığını devam ettirmiştir. 1648 Vestfalya anlaşması ile birlikte egemenliğini ve meşruiyetini kiliseden kurtarıp halka dayandırarak yeni bir döneme girmiştir. Fransız devrimi ile birlikte milliyetçilik ve uluslaşma gibi düşüncelerle iyice güçlenen ulus devlet, kapitalist burjuvazinin yükselişinde ona güvenlik kalkanı olma rolünü üstlenmesi, modernitenin akla dayalı, rasyonel yaklaşımları, büyük alıntıları, tek tipleştirme ve bütünlük oluşturma düşünceleri aynı zamanda ulus devletin de kullandığı argümanlar olmuştur.

Dünya savaşları ile birlikte ulusal devletlerin dünya barışını sağlamaları Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Birliği gibi siyasi ve askeri

yönleri olan oluşumları ortaya çıkartırken, ulus devletin yüz yüze kaldığı ekonomiye dayalı sorunlar da İMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, gibi ekonomik yönü olan oluşumları ortaya çıkartmıştır. Ayrıca insan haklarının evrenselleşmesi hukukun küreselleşmesine bu da hukuksal yönü olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Uluslararası Ceza Divanı gibi oluşumları ortaya çıkartmıştır. Bunlara paralel olarak çok uluslu şirketler, ülkeler bazındaki sivil toplum örgütleri, güçlü yerel yönetimler postmodernite ve küreselleşmeyle birlikte iyiden iyide varlıklarını hissettirmeye başlamışlardır. Bununla birlikte günümüzde uluslar üstü örgütlerin de geleceği tartışmalı hale gelmiş gibi görünmektedir. Avrupa Birliği'nin güçlü

üyelerinden biri olan İngiltere'nin üyelikten ayrılması bunun en güncel ve önemli örneklerinden biridir. Bu durum bu tür örgüt ve kurumların çokça olduğu Avrupa'da ulus devletin yeniden kendini toparlamaya yönelik bir trendin başlangıcı olarak yorumlanabilir. Yine Avrupa Birliği'nin göçmen kabulü konusunda gösterdiği olumsuz tutumlar, bu konuda bazı Avrupa devletlerinin sınırlarına yüksek duvarlar örmeleri de kendi ulus devletlerini önceleme şeklinde değerlendirilebilir.

Ulus devletin egemenlik yetkileri bugün hem ulus altı dediğimiz etnik hareketlilikler, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri hatta terör örgütleri tarafından hem de ulus üstü dediğimiz Avrupa Birliği, Dünya Ticaret Örgütü, Ulusla-

rarası Para Fonu, Dünya Bankası, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, NATO gibi kurumlar ve çok uluslu ekonomik şirketler tarafından aşındırılmaktadır. Her ne kadar ulus devletin postmodern dönemde eski egemenlik yetkileri kısmen sınırlandırılmış ve farklı paydaşlar arasında paylaştırılmış olsa da, kent devletleri, millet imparatorlukları gibi ulus devlet alternatiflerinden bahsedilse de henüz ulus devletin yerine ikame edilecek bir iktidar yapısı ortaya konamamıştır. Bununla birlikte ulus devletin de bir dönüşüm geçirdiği yadsınamayacak bir gerçektir. Ulus devletin geçirdiği bu dönüşüm kendisine yeni meşruiyet alanları bulma ve egemenlik güç ve yetkisini sürdürmeye yöneliktir.

KAYNAKÇA

- Akay, A. (2013). *Postmodernizm ABC'si*. İstanbul : Say Yayıncılık.
- Aktay, Y. (2015). *Postmodern Kavşakta Din ve Sivil Toplum*. İstanbul: Tezkire Yayıncılık.
- Arslanel, M. N., Eryücel, E. (2011). Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Ayaz, E. (2015). Küreselleşme Sürecinde Modern Devlet ve Avrupa Birliği Özelinde Ulus-Üstünlük ile İmtihanı. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Bauman, Z. (2000). *Siyaset Arayışı*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2014). *Yasa Koyucular ile Yorumcular*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Beriş, H. E. (2014). *Egemenlik*. İstanbul: Tezkire Yayınları.
- Coşkun, A. (2007). *Ulus-Devlet'den Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*. Ankara.
- Çeçen, B. (2016). *Ulus Devletin Geleceği*. İstanbul: İleri Yayıncılık.

- Demir, A. (2012). Hak, Adalet ve Özgürlük Bağlamında Rousseau . *Akademik Bakış Dergisi*.
- Ekici, E. (2006). Hobbes ve Rousseau: Toplumsal Sözleşme Kuramı. *Kaygı:Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*.
- Erözden, O. (1997). *Ulus Devlet*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Gökçen, A. (2012). Ulus-Devletin İflasına Rağmen Vatandaşlığın Yükselişi . *OPUS*.
- Hakyemez, Y. Ş. (2004). *Mutlak Monarşilerden Günümüze Egemenlik Kavramı*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- İçli, G. (2012). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kapani, M. (1983). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Karyelioğlu, S. (2012). Ulus Devlet ve Milliyetçiliğin Tarihsel Dayanakları ve Küreselleşmenin Ulus Devlet ve Milliyetçilik Üzerindeki Etkileri. *ETHOS Dergisi*.
- Kazgan, G. (2015). *Küreselleşme ve Ulus Devlet*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kızıl, Ç. (2007). Ulus-Devlet ve Milliyetçilik. *Birikim Dergisi*.

- Kongar, E. (2014). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kumar, K. (2013). *Sanayi Sonrası Toplumdan Postmodern Topluma*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Kurubaş, E. (2009). Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki . *Doğu-Batı Dergisi*.
- Pierson, C. (2015). *Modern Devlet*. Ankara: Chivi Yazıları Yayınevi.
- Saf, H. H. (2012). Türkiye'de Yükselen Siyasal İslamın Postmodern Nedenleri. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 106.
- Saklı, A. R. (2012). Fransa Ve Almanya'da Uluslaşma Süreci ve Ulus Bilincinin Oluşumu. *Akademik Bakış Dergisi*.
- Saygılı, A. (2010). Modern Devletin Çıplak Sureti . *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*.
- Selahaddin Bakan, G. T. (2012). Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi. *Birey ve Toplum Dergisi*.
- Şimşek, M. E. (2014). Moderniteden Postmoderniteye Uzanan Bir Köprü: Zygmunt Bauman. *Yüksek Lisans Tezi*, Erzurum.
- Türküne, M. (2013). *Siyaset*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.